

डेरी समाचार

चौमासिक

वर्ष : २४ अंक : १

चौमासिक

२०७३ साउन-कार्तिक (August 2016- November 2016)

पूर्णाङ्क : ९५

सम्पादकीय...

नेपालमा आ.व ०७१/०७२ मा मात्र २९८ हजार मे.टन मासु उत्पादन भै आन्तरिक खपत भएको छ । उत्पादित मासुको हिसाब गर्दा प्रति व्यक्ति ११ के.जी. पर्न आउछ । प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष १४ के.जी.मासु आवश्यक पर्दछ । अझै पनि प्रति वर्ष प्रति व्यक्ति ३ के.जी. मासु अपुग रहेको छ । आन्तरिक मासुको खपतलाई हेर्दा करिब ६० प्रतिशत मासु रांगा भैसीबाट मात्र उपलब्ध भएको पाईएको छ ।

मासुको पशु तथा मासुको आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गर्नमा समेत मासुको लागि पाडापालनले महत्वपूर्ण स्थान रहने भएकोले मासुको लागि पाडापालन व्यवसायले देश भरी नै एउटा जागरण आएको छ । नेपाल सरकारले मासुको लागि नमूना पाडा हुर्काउने कार्यक्रम आ.व.०७०/०७१ देखि १२ जिल्लामा २१ प्याकेज र आ.व.०७२ /०७३ मा २९ जिल्लामा ४२ प्याकेजमा अनुदान दिई कार्यक्रम संचालन भैरहेको छ ।

नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद)को मिति २०७२ पौष ९ गतेको निर्णयद्वारा पशु पन्छी विकास मन्त्रालयको गठन भई मिति २०७२ पौष १३ गते देखि कार्य प्रारम्भ भयो । यसको साथै ४० बुँदे प्रतिबद्धता पत्र मार्फत र नेपाल सरकारको आ.व. ०७३/०७४ को बजेट बक्तव्य मार्फत एक वर्षमा अण्डामा, दुई वर्षमा मासुमा र तीन वर्षमा दूधमा आत्मनिर्भर बनाउने लक्ष लिएको छ ।

व्यवसायिक पाडापालन पाठ्य सामाग्रीको उपलब्धताको अभावलाई केहि हद सम्म भएपनि पुरा गर्न तथा गुणस्तरिय मासुको लागि पाडा पाल्ने कृषक, उद्यमीहरूले पाडापालन प्रविधिको बारेमा विशेष चासो दिईरहेको कुरा महशुस गरी यो अङ्कमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

आ.व. २०७३/७४ मा केन्द्रीय गाईभैसी प्रवर्द्धन कार्यालय अर्न्तगत जिल्लाहरूमा संचालित कार्यक्रमहरूको विवरण

सि.नं.	कार्यक्रमको नाम	संचालित जिल्लाहरू
१	उन्नत गाईभैसी स्रोत कार्यक्रम	गाई- मोरंग, सप्तरी, चितवन, नवलपरासी, रुपन्देही, दांग र कन्चनपुर भैसी-धनुषा, सर्लाही र कपिलवस्तु
२	बृहत्तर गाईभैसी स्रोत केन्द्र	गाई- (सुनसरी र सप्तरी-१) (नवलपरासी र रुपन्देही-१) (गोरखा र तनहुँ-१) (बर्दिया, कैलाली र कन्चनपुर-१०) भैसी- (सर्लाही र महोत्तरी-१) (कास्की, पर्वत र बाग्लुंग-१) (डोटी र डडेल्धुरा-१) (१६ जिल्ला)
३	मासुमा आत्मनिर्भर कार्यक्रम मासुका लागि पाडा हुर्काउने कार्यक्रम (कार्यमुलक अनुसन्धान प्याकेज सहित)	भापा, मोरंग, सुनसरी, धनकुटा, सप्तरी, सिराहा, धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, सिन्धुली, रामेछाप, पर्सा, रौतहट, मकवानपुर, चितवन, धादिङ, काठमाडौं, भक्तपुर, काभ्रे, कास्की, स्याङ्जा, पर्वत, पाल्पा, नवलपरासी, रुपन्देही, कपिलवस्तु, दांग र सुर्खेत (२८ जिल्लामा ४५ प्याकेज)
४	मध्यपहाडी लोकमार्ग र हुलाकी मार्ग बजार केन्द्रीत एकीकृत दुग्ध उत्पादन तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	भापा, मोरंग, सुनसरी, धनकुटा, रुकुम, सिराहा, धनुषा, सिन्धुली, रामेछाप, बारा, पर्सा, बाग्लुंग, अर्घाखाँची, बर्दिया, कैलाली, कन्चनपुर, ओखलढुंगा र तेह्रथुम (१८ जिल्ला)
५	उत्पादनशील बर्केर्नो/थारा भैसी संरक्षण कार्यक्रम	सुनसरी, धनकुटा, सिराहा, उदयपुर, काभ्रे, सिन्धुली, कास्की, नवलपरासी, पाल्पा, स्याङ्जा र बर्दिया (११ जिल्ला)
६	प्रजनन योग्य उन्नत राँगो हुर्काउने कार्यक्रम	कपिलवस्तु
७	दुधालु गाई वंश सुधार कार्यक्रम	गाई स्रोत ७ वटा, गोरखा, सुनसरी र भापा (१० जिल्ला)
८	दूधालु भैसी जातीय सुधार कार्यक्रम	तरहरा फार्म सुनसरी, पशु विकास फार्म पोखरा, कपिलवस्तु, सर्लाही र धनुषा (५ जिल्ला)
९	कोरेली पाडी हुर्काउने कार्यक्रम	नवलपरासी र डडेल्धुरा

पशु कल्याण तथा अनुवांशिक प्रवर्द्धन कार्यक्रम

क	अनुत्पादक गाई पुर्नउत्पादन तथा बाच्छा संरक्षण	भापा, धनुषा, महोत्तरी, नवलपरासी, गुल्मी र कन्चनपुर
ख	सहकार्यमा पशु कल्याण प्रवर्द्धन कार्यक्रम	पशुपति (काठमाडौं), देवघाट, (चितवन) र स्वर्णद्वारी (प्यूठान)

यस भित्र

मासुका लागि पाडापालन प्रविधि..... २

मासुका लागि पाडापालन प्रविधि

बासुदेव नाथ
पशु विकास अधिकृत
केन्द्रीय गाईभैसी प्रवर्द्धन कार्यालय
हरिहरभवन, ललितपुर

१. परिचय :

नेपालमा भैसीपालनको विशिष्ट स्थान रहेको छ । परम्परागत रूपमा प्रत्येक घरमा एक वा दुई भैसी पाल्ने गरिएको छ र कूल कृषि गार्हस्थ उत्पादनमा पनि यसको योगदान उच्च रहेको छ । नेपालमा पछिल्लो तथ्यांक अनुसार करिब ५१ लाख ७९ हजार भैसी रहेका छन् ।

भैसी नेपालका धेरै जसो जिल्लाहरू र ठाउँमा व्यवसायिकरूपमा पाल्न सकिन्छ । व्यवसायिक भैसी पालन नै मासुका लागि पाडापालनको आधार हो । बर्तमान अवस्थामा पनि भैसीले पाडी पायोकि पाडा पायो भन्ने कुरामा बिचार गरिन्छ । पाडा पाएको थाहा हुने बित्तिकै फाल्को लागि बोरा थाप्ने चलन पहाडी भेकमा बिद्यमान नै छ भने अर्को तर्फ उत्पादनशील बर्केनो भैसीलाई मासुको रूपमा उपयोग भई भैसी संरक्षणको टड्कारो समस्या देखापरेको छ । भैसी संरक्षण गर्ने तथा गुणस्तरीय मासु उत्पादन गर्नु पर्ने जिम्मेवारी हामी भैसीपालक कृषक, उद्यमी, प्राविधिकहरू तथा सरोकारवाला सबैको काधमा आएकोले मासु उत्पादनको लागि पाडापालन कार्यमा अग्रसर हुनु अत्यन्त आवश्यक छ । राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय रूपमा समेत राँगो भैसीको मासुको माग उच्च भएका कारण पनि भैसीको संख्या घटिरहेको छ । यसकारण पनि व्यवसायिक तवरले मासुका रूपमा पाडापालन गर्नु अत्यावश्यक भएको छ ।

२. विभिन्न पशुपंक्षीको मासुमा पाडने पौष्टिक तत्वहरूको विवरण:

मासुको प्रकार	पानी (%)	प्रोटीन (%)	फ्याट (%)	खरानी (%)	PH (%)	क्याल्सियम (%)	फस्फोरस (%)	शक्ति (क्यालोरी)	कोलेस्ट्रॉल मि.ग्रा./१००ग्रा
राँगा	७८.७	१९.४	०.९	१.०	६.४	०.००३	०.१९८	०.८३	४६.२
बोका	७४.२	२१.४	३.६	१.१	६.५३	०.०१२	०.१९३	१.१८	५८
खसी	७१.५	१८.५	१३.३	१.३	-	०.१५०	०.१५०	१.९४	१३.३
बंगुर	७७.४	१८.७	४.४	१.०	५.६	०.०३०	०.२००	१.१४	६३
कुखुरा	७२.२	२५.८	०.६	१.३	-	०.०२५	०.२४५	१.०९	०.६
हाँस	७२.३	२१.६	४.८	१.२	-	०.००४	०.२३५	१.३०	४.८

तालिका नं.१ (श्रोत: शाक्य २००२)
विभिन्न उमेरका पाडा/राँगाहरूको मासु उत्पादन फरक फरक हुन्छ । नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदले गरेको अध्ययनले विभिन्न उमेर समूहमा तलको तालिकामा देखाइए अनुसारको मासु उत्पादन हुने देखाएको छ ।

३. विभिन्न उमेरका पाडा/राँगाहरूको मासुको उत्पादन विवरण:

उमेर (महिना)	शारीरिक तौल (कि.ग्रा.)	मासुको तौल (कि.ग्रा.)	डेसिङ्ग प्रतिशत	मासुको प्रतिशत		
				मसल	फ्याट	बोन
१४	२६०	१४०	५५.८	६७	१२	१८
१५	२६५	१४४	५६.९	६७	१३	१७
१५-१८	२३६	१३६	५३.७	७१	५	१९
२१	३००	१५१	५१.०	७०	६	१९
४८	४८०	२८०	५९.७	६६	१७	१४
औषत	३१४	१७०	५५.४	६८.२	१०.६	१७

तालिका नं.२ (श्रोत: FAO 1974)

४. व्यावसायिक पाडापालन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू :

- व्यवसायिक योजना तयार गर्ने ।
- व्यवसायिक पाडापालन गरी रहेका फार्म अवलोकन गर्ने , अध्ययन गर्ने , अवलम्बन गर्ने ।

- बजार नजिक हुनुका साथै यातायातको समुचित व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।
- भौगोलिक क्षेत्र सुहाउदो गोठ निर्माण गर्नु पर्दछ । कति वटा पाडा पाल्ने हो त्यसैको आधारमा गोठको लागि क्षेत्रफल निर्धारण गर्नु पर्दछ ।
- गोठ निर्माण गर्दा स्थानिय स्रोत सामाग्रीहरूको समुचित प्रयोग गरि उज्यालो,ओभानो,सफा गर्न सजिलो, प्रशस्त हावा ओहरोदोहर हुने गरी बनाउनु पर्दछ ।
- गोठमा पाडापालन सुरु गर्नु भन्दा पहिला देखिने घाँसको उपलब्धताको तयारी गर्नुका साथै बाह्रै महिना पोषिलो हरियो घाँस उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।
- व्यवसाय दर्ता गराउनु पर्दछ (घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय वा कम्पनी रजिष्टरको कार्यालय)
- सके सम्म समान नश्ल, उमेर र साईजका पाडाहरू खरिद गर्ने ।
- पाडाहरू छनोट गर्दा स्वस्थ र राम्रो नश्लको छनोट गर्नु पर्दछ यसको लागि पशु चिकित्सक वा प्राविधिकसंग राम्रोसंग सरसल्लाह गरी मात्र पाडा किन्नु पर्दछ
- पाडाहरू छनोट गर्दा स्वस्थ माउबाट जन्मिएका ६ महिना माथि ८-१२ महिनाबिचको उमेरका पाडाहरू उत्तम हुन्छन् । पाडाहरू यो उमेरसम्म आइपुग्दा तिनीहरूको पाचन क्षमता विकसित भै सकेको हुन्छ जसले गर्दा तिनीहरूलाई दिइने आहारको राम्रो सदुपयोग हुन्छ ।

- पाडाहरू खरीद गरिसकेपछि उनीहरूलाई पहिचान गर्नको लागि ट्यागिङ्ग गर्नुपर्दछ । ट्यागिङ्ग गरिसकेपछि पाडाहरूको सम्पूर्ण विवरण रेकर्ड गरी राख्नु पर्दछ ।
- पाडाहरूको बीमा गर्नु पर्दछ ।
- वैज्ञानिक रूपले सन्तुलित आहारा खुवाउनु पर्दछ । आहारा दिँदा शारीरिक तौलका आधारमा आवश्यक पर्ने सुख्खा पदार्थ २.५ देखि ३ कि.ग्रा./१०० कि.ग्रा. शारीरिक तौलमा ४०% सन्तुलित दानाबाट र बाँकी ६०% घाँस तथा परालबाट पूर्ति गर्नुपर्छ ।
- सफा पानी प्रशस्त मात्रामा खान दिनु पर्दछ । दाना तथा घाँसको नोकसानि नहुनविशेष ध्यान दिनु पर्दछ ।
- नियमित रूपमा पड्के, खोरेत, भ्यागुते र चरचरे विरुद्धको खोप लगाउनु पर्दछ ।
- मासिक रूपमा प्रत्येक पाडाको शारीरिक वृद्धिको रेकर्ड राख्नु पर्दछ । रेकर्डलाई सुरक्षित गरी हरेक पल्ट अध्ययन गरी कामि कमजोरीहरूलाई सुधार दिनु पर्दछ ।
- पाडाहरूलाई खेल्नको लागि खुला क्षेत्रको व्यवस्था गर्न सकेमा उत्तम हुन्छ ।
- व्यवसायिक पाडापालन गर्दा कम्तिमा २० महिनाको उमेर सम्म पाडाहरू पाल्दा आर्थिक दृष्टिकोणले फाइदाजनक हुन्छ ।

- ❖ पाडाको तौल कमिमा २०० देखि २५० किलोग्राम भईसकेपछि बिक्री गर्न तयार हुन्छ ।
- ❖ बिक्रीको लागि तयार भएका पाडाहरूलाई हटाई नयाँ ल्याउने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ । (All in all out)
- ❖ नयाँ पाडाहरू गोठमा राख्नुभन्दा पहिला गोठलाई राम्रो संग सफा गर्नु पर्दछ ।
- ❖ पाडाहरूलाई आहाल खेलको लागि पोखरीको आवश्यकता पर्ने भएकोले पोखरी बनाउने वा खोलानालाको छेउको जमिन उपयुक्त हुन्छ ।
- ❖ पाडा राम्ररी हुर्कनको लागि दैनिक ४-५ घण्टा चराउने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।
- ❖ जैविक सुरक्षा (Bio Security)को उचित प्रबन्ध मिलाउनु पर्दछ ।

५. गोठ व्यवस्थापन :

पाडाको गोठमा ढलको राम्रो व्यवस्था भएको, पर्याप्त हावा खेल्ने भएको, सुर्यको प्रकाश प्रशस्त पुग्ने, हिउँदमा चिसो हावाले नभेट्ने खालको हुनुपर्दछ । पाडाहरूलाई बहुवर्षीय फुकुवा गरी पाल्दा राम्रो शारीरिक वृद्धि हुने हुँदा तोकिएको क्षेत्रफल बाहेक व्यायमका लागि थप क्षेत्रफल छुट्याउनु पर्दछ ।

गोठ निर्माण गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू

- ❖ गोठ मानव बस्तीबाट अलि टाढा तर रेखदेख पुग्याउने मानिसको आवासबाट नजिक हुनु पर्दछ ।
- ❖ गोठमा प्रशस्त हावा आवत जावत गर्ने, प्रकाश आउने र हुरीवतासबाट बचाउन सक्ने ठाउँमा बनाउनु पर्दछ ।
- ❖ गोठ बनाउन खुल्ला, समतल र पानी नजम्ने ठाउँको छनौट गर्नु पर्दछ ।
- ❖ गोठ पूर्व पश्चिम मोहडा पारी बनाउनु पर्दछ ।
- ❖ गोठ सुविधायुक्त हुनुपर्छ जसले गर्दा बस्न, घाँस/दाना/पानी खान सजिलो हुन्छ ।
- ❖ गोठ कम लागतमा तयार हुने गरी स्थानीय सामानहरूबाट बनाउनु पर्दछ ।
- ❖ गोठ ओभानो हुनुका साथै गर्मीमा सितल र जाडोमा न्यानो, सजिलै सफा गर्न सकिने, भुईँ धेरै चिप्लो तथा खाल्डाखुल्टी नभएको र पानी नजम्ने हुनुपर्छ ।
- ❖ गोठको भुईँ केही भिरालो हुनुपर्छ जसले गर्दा मल, मूत्र सजिलै बगेर जान्छ ।
- ❖ गोठमा पशुले घाँस, दाना खेर नफालिकन खान सक्ने किसिमको ढुँढ बनाइनु पर्दछ ।
- ❖ मल मूत्र राख्ने खाल्डा गोठबाट - केही टाढा बनाउनु पर्छ ।

पाडाहरूलाई आवश्यक पर्ने क्षेत्रफल :

क्र.सं.	समूह	क्षेत्रफल (वर्ग फिट)
१	जन्मेदेखि ३ महिनासम्म	६.०-७.६२
२	३ देखि ६ महिनासम्म	७.६२-९.१५
३	६ देखि १२ महिनासम्म	९.१५-१२.२
४	१२ देखि २० महिनासम्म	१२.२-१५.२४

तालिका नं.३ (श्रोत: भ्वा र आचार्य, २०५९)

आधुनिक गोठको नमुना

६. आहारा व्यवस्थापन :

आहारा व्यवस्थापन पाडापालन व्यवसायको मुख्य क्षेत्र हो । कुल लगानीको ६५ देखि ७० प्रतिशत भन्दा बढी आहारामा नै खर्च हुन्छ । नेपालमा पाडापाडीलाई मुख्य रूपले २ किसिमले पालिने गरिएको छ: बहुधा गरेर (Stall feeding) तथा चरिचरन (Grazing) गराईन्छ । सामान्यतया आहारा दिदा सुख्खा पदार्थ (Dry Matter) मा हिसाब गरिन्छ । कुल आहाराको एक तिहाई दाना (Concentrate) बाट र दुई तिहाई घाँसपातबाट (Roughage) दिईन्छ । घाँसपात मध्ये दुई तिहाई भाग हरियो घाँसबाट र बाँकी एक तिहाई भाग सुख्खा घाँसबाट दिनु पर्दछ । हरियो घाँस दिदा दुई तिहाई भाग अकोशे(Non legume) घाँसबाट र बाँकी एक तिहाई भाग कोशे(Legume) घाँसबाट दिनु पर्दछ । दाना (Concentrate) बनाउदा अन्न (Grain)-४०%, पिना (Cake)-३५% र चोकर (Husk / Bran)-२५% मिसाएर तयार पार्न सकिन्छ । घाँसपातमा रेसा १८ % भन्दा बढी र कुल पाचनशील पदार्थ (Total Digestive Nutrients – TDN) ६० % भन्दा कम हुन्छ । दानामा (Concentrate) रेसा १८ % भन्दा कम र कुल पाचनशील पदार्थ (Total Digestive Nutrients – TDN) ६० % भन्दा बढी हुन्छ । बढी पोषिलो र पाचनशील हरियो घाँस उत्पादन र उपयोग:- हरियो घाँसमा सबै किसिमका पोषक तत्वहरू भिटामिन मिनेरल रहेको हुन्छ यसबाट पशुले आवश्यक पर्ने तत्वहरू ग्रहण गर्दछ । नल, पराल, ढोड, कुनौरो, भुसा आदिमा पोषक तत्व एकदम नगन्य मात्रामा हुन्छ भने हरियो घाँसमा पोषक तत्व प्रचुरमात्रामा रहेको हुन्छ । वर्ष भरि हामीले हाम्रा पाडाहरूलाई हरियो घाँस उपलब्ध गराउनको लागि प्रति पाडाको लागि २-३ रोपनी जमिन आवश्यक पर्दछ । यसरी घाँसमा आधारित पाडापालन गर्न सकिन्छ । जति बढी मात्रामा हरियो घाँसको उपयोग गर्दछौ त्यति नै दाना कम गर्नु पर्ने हुन्छ । आहारामा दानाको मात्रा बढाउनु भनेको लागत बढाउनु हो भने दानाको मात्रा कम गर्नु भनेको लागत कम गर्नु हो । दाना भन्दा हरियो घाँसले पाडाहरू हृष्टपुष्ट र निरोगी हुन्छन । यसबाट नै उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि हुन्छ ।

हिउँदे घाँस:- जै, वर्षिम, मेच

वर्षे घाँस:- अकोशे -मकै, टियोसेन्टी, वाज्रा, जुनेलो

कोशे(वोडी,भटमास,मस्याङ,गहत

बहुवर्षे:- नेपियर, अमृसो, स्टाइलो, ओलासेस, बदामे, लुसन, सेतो क्लोभर, ज्वाइन्ट मेच

डालेघाँस:- बडहर, टांकी, कुटमिरो, कोइरालो, किम्बु भिमल, गोगन, बैस,

बकाइनो, खन्यू, तिमिलो(निमारो),इपिल ईपिल आदि । घाँसलाई कोशे र अकोशे गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । कोशेघाँसमा प्रोटीन को मात्रा बढी हुने र अकोशे घाँसमा कार्बोहाइड्रेट (शक्ति) बढी हुने गर्दछ कार्बोहाइड्रेट,प्रोटीन भिटामिन खनिज घाँसबाट नै मिल्दछ भने उग्राउने पशुलाई चिल्लो एकदम कम मात्रा आवश्यक पर्दछ ।

दाना बनाउने फर्मुला :

सामग्री (Ingredients)	%मात्रा	पोषणतत्व (%)	
		पाच्य कोरा प्रोटीन(DCP)	जम्मा पोषक तत्व (TDN)
मकैको पिठो	३५	१.९५	२८.००
धानको ढुटो	२५	२.००	१६.५०
तोरीको पिना	२२	६.१६	१५.८४
भटमासको पिना	१५	५.७०	१२.००
खनिज पदार्थ	२	-	-
नुन	१	-	-
जम्मा	१००	१५.८१	७२.३४

तालिका नं.४ (श्रोत :डा.उप्रेती २०७१)

पाडाहरुमा द्रुत मासु उत्पादन (Buffalo calf fattening) सम्बन्धी अध्ययन नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदको राष्ट्रिय भैंसी अनुसन्धान कार्यक्रम तरहरा, सुनसरीको आ.व.०७०/०७१ को वार्षिक प्रतिवेदन अनुसार पाडाहरुमा द्रुत मासु उत्पादन (Buffalo calf fattening) भएको पाईयो । १०० के.जी.दाना तयार गर्न निम्न तालिका अनुसार बनाउन उपयुक्त देखियो ।

सि.नं.	खाद्य पदार्थ	परिमाण प्रतिशत	पोषकतत्व प्रतिशत	
			पाच्य कोरा प्रोटीन (DCP)	जम्मा पाच्य पोषक तत्व (TDN)
१	मकै	३०	१.९५	२८.००
२	गहुको चोकर	३२	४.२०	२२.७५
३	तोरीको पिना	२०	६.१६	१५.८४
४	भटमासको पिना	१५	५.७०	१२.००
५	नुन	१	—	—
६	खनिज मिश्रण	२	—	—
जम्मा :		१००	१८.०१	७८.५९

तालिका नं.५ Resource: Annual Report 2070/71 Nepal Agricultural Research Council, National Buffalo Research Program, Tarahara Sunsari, Nepal, 2014

माथिको तालिका अनुसार तयार गरिएको दाना ३०%, हरियो घाँस ५०% र पराल २०% खुवाउदा ९१६ ग्राम प्रतिदिन शारीरिक बृद्धि भएको र दाना ४०%, हरियो घाँस ४०% र पराल २०% खुवाउदा ८४७ ग्राम प्रतिदिन शारीरिक बृद्धि भएको पाईयो । यहाँ दाना ३०%, हरियो घाँस ५०% र पराल २०% खुवाउदा ९१६ ग्राम प्रतिदिन शारीरिक बृद्धि दर राम्रो भएको र दाना ४०%, हरियो घाँस ४०% र पराल २०% खुवाउदा आर्थिक दृष्टिकोणले राम्रो फाईदा भएको पाईयो ।

७. पानीको आवश्यकता:

पाडापाडीलाई प्रशस्त मात्रामा पानी खुवाउनु पर्दछ । कति मात्रामा पानी खुवाउने भन्ने कुरा घाँसको प्रकार, नुनको मात्रा, वातावरणको तापक्रम, आदीमा निर्भर गर्दछ । सामान्यतया १ के.जी. सुख्खा घाँस खुवाउदा हिउँदमा ६ लिटर र गरम मौसमको समयमा ८-९ लिटरसम्म पानीको आवश्यकता पर्दछ । गोठमा सफा पानीको व्यवस्था हुनुपर्दछ ।

८. स्वास्थ्य व्यवस्थापन :

पाडामा लाग्ने परजीविहरू :

पशुको शरीर भित्र वा बाहिर बसेर रगत चुस्ने र पशुलाई नोक्सान पुऱ्याउने जीवहरू नै पशुमा लाग्ने परजीवि हुन् । आन्तरिक तथा बाह्य परजीवि नियन्त्रणको लागि सधैं एकै कम्पनीको एकै किसिमको औषधि खुवाउनु हुदैन । यसको लागि पशु प्राविधिक वा भेटेरिनरी डाक्टरको सर सल्लाह अनुसार मात्र प्रयोग गर्नु उपयुक्त हुन्छ । आन्तरिक परजीवि बिरुद्ध औषधि खुवाउनु अगाडि गोबर परीक्षण गराउनु पर्दछ । परजीविहरू मुख्यतया २ प्रकारका हुन्छन्:-

१) आन्तरिक परजीवि : यिनीहरू पशुको पेट, आन्द्रा, कलेजो, फोक्सो, रगतमा रहन्छन् । जस्तै: गोलो जुका, माटे, फिते जुका, आदि ।

२) बाह्य परजीवि : यिनीहरू पशुको बाह्य शरीरमा बसेर रगत चुस्ने गर्दछन् । जस्तै : जुम्रा, किर्ना, उपियाँ, लुतो आदि ।

विभिन्न रोग विरुद्धको खोप तालिका

क्र. स.	खोपको नाम	रोगको नाम	उमेर	खोपको मात्रा र खोप दिने ढाँडा	खोपको खप मात्रा (क्स्टर)	नियमित खोप दिने समय	खोप दिने सिजन
१	एफ.एम.डी भ्याक्सिन (हेक्टस)	खोरेट	३-८ हप्ता	१० मि.लि. छालामुनि	३ महिना पछि	प्रत्येक ६ महिनामा	भाद्र मसान्त र फागुन मसान्त
२	एच.एस. र वि. क्यू. भ्याक्सिन	भ्यागुते र चरचरे	सबै उमेर	१ मि.लि. छालामुनि	६ महिना पछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि
३	एन्थ्रक्स स्यार भ्याक्सिन	पटके रोग	सबै उमेर	१ मि.लि. छालामुनि	६ महिना पछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि

तालिका नं.६

संरक्षक

कार्यालय प्रमुख, डा. रेशम राज ज्ञवाली

सम्पादक मण्डल:

संयोजक: श्री बासुदेव नाथ, प.वि.अ
सहस्यहरू: श्री गौरीशंकर प्रसाद सिंह, प.वि.अ
श्री सुमन कुँवर, प.से.प्रा.
श्री पुष्पराज सिग्देल, ना.प.से.प्रा.
केन्द्रीय गाईभैंसी प्रवर्द्धन कार्यालय, हरिहरभवन

९. बजार व्यवस्थापन :

हरेक किसिमको उत्पादनको लागि बजारको सुनिश्चितता महत्वपूर्ण हुन्छ । उत्पादित बस्तुले बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्नु पर्दछ

।उत्पादित बस्तुको प्रतिस्पर्धा गर्ने क्षमता उत्पादन लागत र गुणस्तरले निर्धारण गर्दछ । मासुकालागि पाडापालनमा लागत कम गर्नको लागि घाँसमा आधारित पालनमा जोड दिनु पर्दछ । गुणस्तरिय मासु उत्पादनको लागि नियमित परजिवी नियन्त्रण गर्ने, खोप लगाउने, बिरामीको उचित स्वास्थ्य उपचार गर्ने, जैविक सुरक्षा र विविध अभिलेख व्यवस्थापन आवश्यक पर्दछ । पाडापालनको योजना बनाउदा नै विक्रीको लागि बजार सुनिश्चित गर्नु पर्दछ । बजारमा मुख्य महत्वपूर्ण हुने भएकोले पाडा खरिद गर्दा उमेर जाति महिना हुन्छ त्यति नै हजारका दरले मुख्य निर्धारण गरिएको पाईन्छ ।

मासुको लागि पाडा खरिद तथा विक्रीको लागि मुख्य पशु हाटबजारहरू निम्न अनुसार रहेका छन् :

- भापाको दमक, मोरङको बेलवारी
- सुनसरीको दुहवी, हरिपुर, इनरुवा, महेन्द्रनगर, मधुवन
- सप्तरीको तोपा, धनुषाको सखुवा, सर्लाहीको बरहथवा
- बाराको जीतपुर, मकवानपुरको हटिया
- काठमाण्डौको थानकोट र नयाँपाटी
- ललितपुरको सातदोबाटो, काभ्रेको बनेपा
- नवलपरासीको जमुनिया र परासी, कपिलवस्तुको बहादुरगंज
- दाङको घोराही र तुलसीपुर, बाँकेको रम्बापुर र कोहलपुर
- बर्दियाको गुलरिया, कैलालीको टिकापुर र अत्तरिया
- कञ्चनपुरको कालिका, बेलौरी र त्रिभुवनबस्ती

यी मुख्य पशु हाटबजार भएको भएता पनि तराईका सबै जिल्लाहरू र पहाडमा समेत पशु हाटबजारको विकास भैरहेको छ । पशुहाट बजार संख्या करिब २०० भन्दा बढी रहेका छन् । (पशुपन्छी बजार प्रवर्द्धन निर्देशनालय ईन्भेन्ट्री आ.व. २०७१/०७२)

सन्दर्भ सामाग्री :

- ❖ पौडेल,डा.लोकनाथ,पाण्डे,डा.किरण-मासुका लागि व्यवसायिक रूपमा पाडापालन प्रविधि, पशु उत्पादन निर्देशनालय हरिहरभवन, २०७०
- ❖ नेपालमा भैंसीपालन व्यवसाय-नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद, खुमलटार ललितपुर, २०७१ मंसीर
- ❖ श्रेष्ठ, मणिकुमार- व्यवसायिक पाडापालन, कृषक र प्रविधि, वर्ष २ अंक १३ पुस २०७०
- ❖ वार्षिक प्रगति तथा प्राविधिक पुस्तिका आ.व. ०७१/०७२ केन्द्रीय गाईभैंसी प्रवर्द्धन कार्यालय हरिहरभवन, ललितपुर
- ❖ Annual Report 2070 /71 (2013/ 14) Nepal Agricultural Research Council, National Buffalo Research Program, Tarahara Sunsari, Nepal, 2014
- ❖ Livestock Statistics Of Nepal 2013/2014(2070/071) Department Of Livestock Services, Statistics Section, Hariharbhawan, Lalitpur
- ❖ G.C. Banerjee, Eighth Edition A textbook of Animal Husbandry

श्री.....

प्रकाशक:

नेपाल सरकार, पशुपन्छी विकास मन्त्रालय, पशु सेवा विभाग, पशु उत्पादन निर्देशनालय, केन्द्रीय गाईभैंसी प्रवर्द्धन कार्यालय, हरिहरभवन, ललितपुर फोन नं.:

५५३०८४६, फ्याक्स: ५५३८९०२, Website: www.ccbpo.gov.np, Email: ccbpo1@gmail.com

